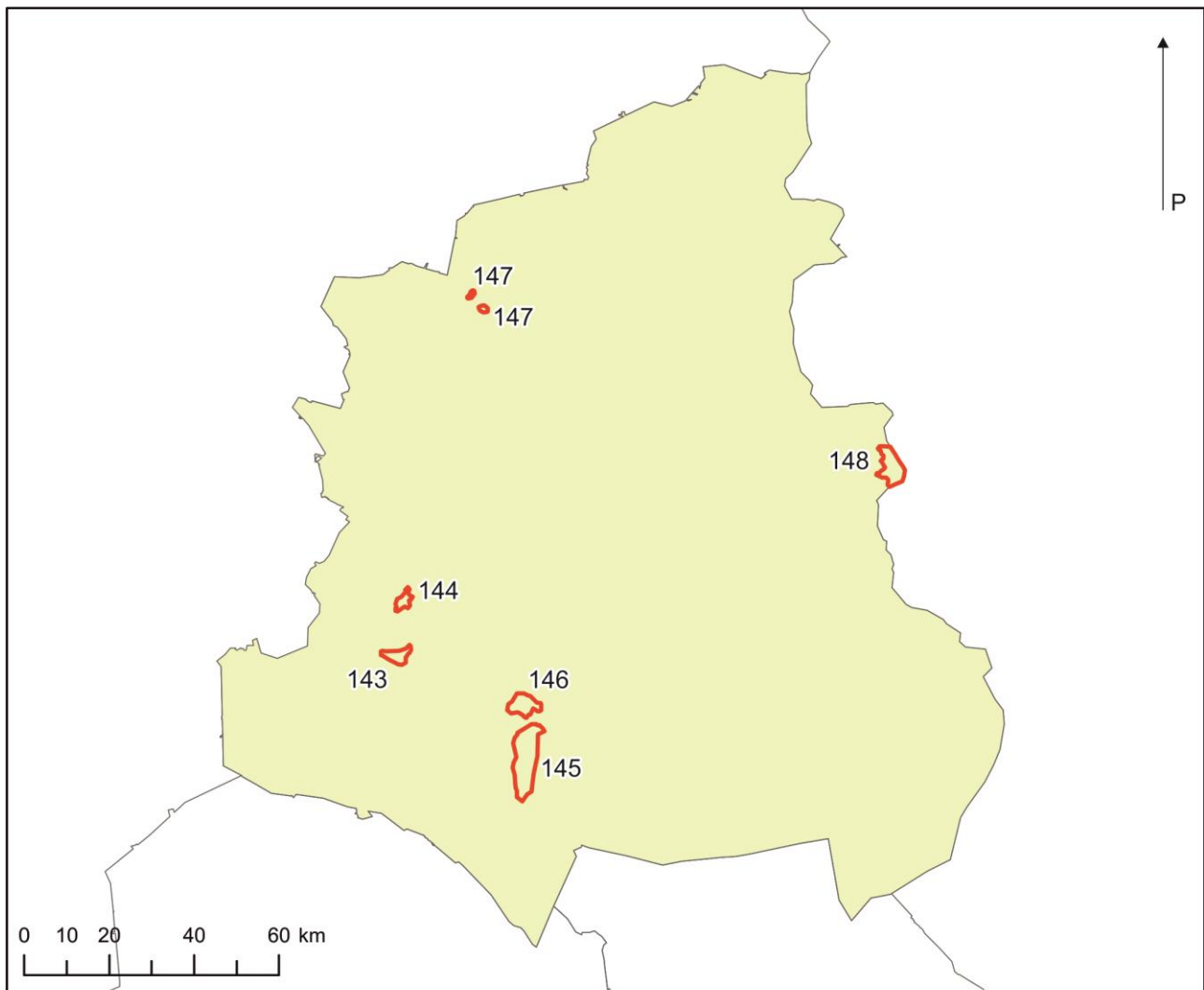

KAINUU

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Maakunnat – Lähde: Maanmittauslaitos

- 143. Paltaniemen kulttuurimaisema ja Oulujärven rantaluhdet
- 144. Melalahden kulttuurimaisema
- 145. Vuokatin vaarajono ja rantakylät
- 146. Naapurinvaaran vaara-asutus
- 147. Kainuun vaarakylät
- 148. Suomussalmen vienalaiskylien kulttuuri- ja eränkäyntimaisemat

Kuva: Mervi Savolainen

143. Paltaniemen kulttuurimaisema ja Oulujärven rantaluhdat

Paltaniemi on omaleimainen ja edustava esimerkki Oulujärven vanhasta ranta-asutuksesta. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Paltaniemi, 1995), jota laajennetaan inventoinnin perusteella Paltajärven länsipuolelle Nurkkalaan ja Siniluodoille.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Kajaani
Maisemamaakunta	Oulujärven seutu
Maisemaseutu	Oulujärven seutu
Pinta-ala	1 652 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 38 ha maatalousalueita: 353 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 287 ha rakennettuja alueita: 114 ha vesialueita: 860 ha

Luonnonpiirteet

Paltaniemi on syvään veteen kerrostunut tasalakinen delta, joka on maa-ainekseltaan pääosin hietaa. Alueella on myös lukuisia muita lajittuneita aineksia, kuten hiekkaa, hiesua ja savea. Deltatasangolla näkyy siellä täällä kerrostumisvaiheessa hautautuneen jään sulamispaikkoihin muodostuneita matalia suppia. Paltaniemen rantaviiva on lähes kauttaaltaan Oulujärven aaltojen kuluttamaa kasvittunutta törmää, joka putoaa veteen jopa metrien korkuisina seinäminä. Sutelanperän itäpuolella on laajoja aallokon kerrostamia rantavaljeja. Rantojen kuluminen on vähentynyt Oulujärven säännöstelyn myötä.

Maisema-alueella on erittäin rikkonainen kallioperä, jota luonnehtivat erikokoiset itä-länsilinjassa aaltoilevat siirroslinjat sekä pienet murrokset. Kallioperässä vaihtelevat arkaaiset gneissit ja nuoremmat paleoproteotsooiset kivilajit, kuten kvartsivakka, doleriitti, serpentiniitti ja kiilleliuske. Kallioperä on maisema-alueella suurilta osin maa-aineksen peitossa, mutta Paltaniemen tuntumassa sijaitsevan Kajaanin lentokentän eteläpuolella on laajoja turpeen reunustamia kallioalueita.

Alueen maisemaa hallitsee Kainuun mereksi kutsuttu Oulujärvi, joka on Suomen neljänneksi suurin järvi. Paltaniemen edustalla aukeaa laaja Paltaselkä, jota kirjoavat muutamat saaret. Alueen eteläpuolella sijaitsee leveän Paltasalmen Oulujärvestä erottama Paltajärvi, johon laskee Kajaanin kaupungin läpi kulkeva Kajaaninjoki. Lisäksi alueella on pieniä lampia, joiden vedet laskevat purona Paltajärven Hövelönlahteen. Alueella on myös joitakin soistumia.

Paltaniemen alueen kasvillisuus on monipuolista ja rikasta. Jyrkillä rantatörmillä kasvaa lehtipuustoa ja törmien juurella on lehtomaista tulvametsää. Paltaniemen ja Koutaniemen rannoilla on luhta-alueita sekä niitty-vyöhyke, joka syntyi 1950-luvulla Oulujärven säännöstelyn siirrettyä rantaviivaa. Kirkkoniemessä on kookkaiden mäntyjen hallitsemia lehtoja ja kangasmetsiä. Koutaniemestä pohjoiseen kurkottavat ruovikkoiset Siniluodot ovat linnustollisesti arvokkaita.

Kulttuuripiirteet

Paltaniemen kiinteä asutus kuuluu Kainuun vanhimpiin. Ensimmäiset uudisasukkaat asettuivat alueelle 1500-luvulla, mutta vuosisadan lopun levottomina pitkävihan aikoina kylä autioitui. Täyssinän rauhan (1595) jälkeen hyvien vesistöyhteyksien päässä sijainnut Paltaniemi valittiin Oulujärven pitäjän keskuksiksi, ja alueen ensimmäinen kirkko rakennettiin Kirkkoniemen tuntumaan. Kylän nykyinen kirkko on rakennettu vuonna 1726 ja pappila 1830-luvulla. Kirkkoniemestä kirkolle johtava Paltaniemen kirkkotie on rakennettu vanhojen linjausten pohjalle vuonna 1820. Maisema-alueen muinaisjäänneksiin lukeutuvat Pikkusaaren vanha hautauspaikka sekä Koutaniemessä sijaitsevat ppyntikuopat.

Nykyisin Paltaniemen historialliseen kyläkokonaisuuteen kuuluvat Pappilanniemen, Pappilannientien, Hämeentien, kyläkeskustan ja Kirkkoahontien varren rakennukset ja maatilat peltoaloiineen. Kylän keskellä kulkee puiden ja vanhan asutuksen reunustama Kirkkotie, joka on säilyttänyt historiallisen ilmeensä rakennuskannan osittaisesta uusiutumisesta huolimatta. Vanhojen talousrakennusten ympäröimä empiretyylinen kirkkoherranpappila hallitsee rantatöyrään maisemaa Kirkkoniemessä. Alueen arvorakennuksia ovat myös kirkkotien varrella sijaitsevat Siivolan kappalaisenpappila ja vanha lukkarila sekä kyläkeskustassa sijaitsevat Tuomelan vanha nuorisoseurantalo, viljamakasiini ja vuonna 1890 rakennettu koulu. Kirkkoaidan kupeessa on keisari Aleksanteri I:n Kainuun vierailuun liittyvä niin sanottu Keisarintalli, joka on siirretty paikalle 1820-luvulla Vuolijoen Haapalan talosta.

Rikkaan kirkollisen ja hallinnollisen historian ohella Paltaniemen maisemaa leimaa pitkäaikaisen maatalouden synnyttämä kulttuuriympäristö, jonka runkona ovat tunnusomaiset laajat viljelyaukeat ja vanhat talonpoikaistalot. Kyläkeskuksesta erkanee Hämeentien varressa sijaitsee Juusolan, Penttilän, Siirtolan ja Kemilän muodostama edustava rakennuskokonaisuus kookkaine päärakennuksineen. Kylän hautausmaan pohjoispuolella sijaitseva Sutela on puolestaan kulttuurihistoriallisesti arvokas Ruotsin vallan aikainen sotilasvirkatalo. Kulttuurimaisemaa elävöittävät moneen pihaan johtavat komeat koivukujat. Useiden vanhojen rakennusten ohella alueella on jonkin verran uudisrakennuksia ja loma-asutusta.

Paltaniemen ja Koutaniemen maatalous perustuu karjatalouteen. Alue on myös matkailullisesti huomattava kohde, jonka vetovoimatekijöitä ovat etenkin Elias Lönnrotin ja Eino Leinon elämään liittyvät rakennukset. Elias Lönnrot asui Kalevalaa kirjoittaessaan Hövelönlahden rannalla sijainneessa Hövelön torpassa vuosina 1834–1835. Myöhemmin itsenäiseksi tilaksi ostettu ja laajennettu Hövelö on myös Eino Leinon syntymä- ja lapsuudenkoti. Vanha Hövelö purettiin 1970-luvun alussa, mutta tilan pihapiirissä on säilynyt vanhoja ra-

kennuksia. Vanhan Hövelön piirrosten mukaan rakennettu Eino Leino -perinnetalo sijaitsee muutaman kilometrin päähän Hövelöstä.

Maisemakuva

Paltaniemen kulttuurimaiseman maisemakuvan peruselementtejä ovat tasaiset viljelyaukeat, näitä reunustavat metsät sekä kylän ympärillä levittäytyvä Oulujärvi. Paltaniemen rannat laskevat Oulujärveen jyrkkinä hiekkatörminä, joissa on runsaasti aallokon aiheuttamien vyörymien jälkiä. Törmien juurella on mittavia rantaluhtia.

Maisema-alue on maisemallisesti tasapainoinen ja kulttuurihistorialtaan monipuolinen. Kylämaisemaa rikastavat vanhat talonpoikaistilat arvokkaine pihapiireineen ja avarine peltoaloineen. Edustavimmillaan historiallinen maisema hahmottuu Kirkkotielle, joka yhdistää Kirkkoniemessä sijaitsevaa vanhaa pappilaa ja maisema-alueen itäreunalla sijaitsevaa kirkkoa. Maisema-alueen välittömässä tuntumassa on Kajaanin lentoasema, joka näkyy hyvin alueen peltoaueille ja jonka laskeutumisvaloja on maisema-alueen rajojen sisäpuolella. Lentokentän länsipuolella on kylän maisemakuvan kannalta merkittävä peltoaukea.

Arviointi

Paltaniemi on ainutlaatuinen esimerkki Oulujärven vanhasta ranta-asutuksesta, johon liittyy koko Kainuun mittakaavassa merkittävä kirkollinen historia. Alueen kulttuurihistoriallinen ydin on Paltaniemen kirkkotien ympärille rakentunut, historiallisen asunsa hyvin säilyttänyt kylä arvorakennuksineen ja viljelyaukeineen. Lisäksi alueella on arvokkaita luontokohteita, kuten Oulujärven rantatörmät ja -luhdet sekä linnustollisesti merkittävä Siniluotojen luotoryhmä.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 3 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Paltaniemen kirkkotie ja kylä

RSO Rantojensuojeluohjelma: Oulujärven saaristot

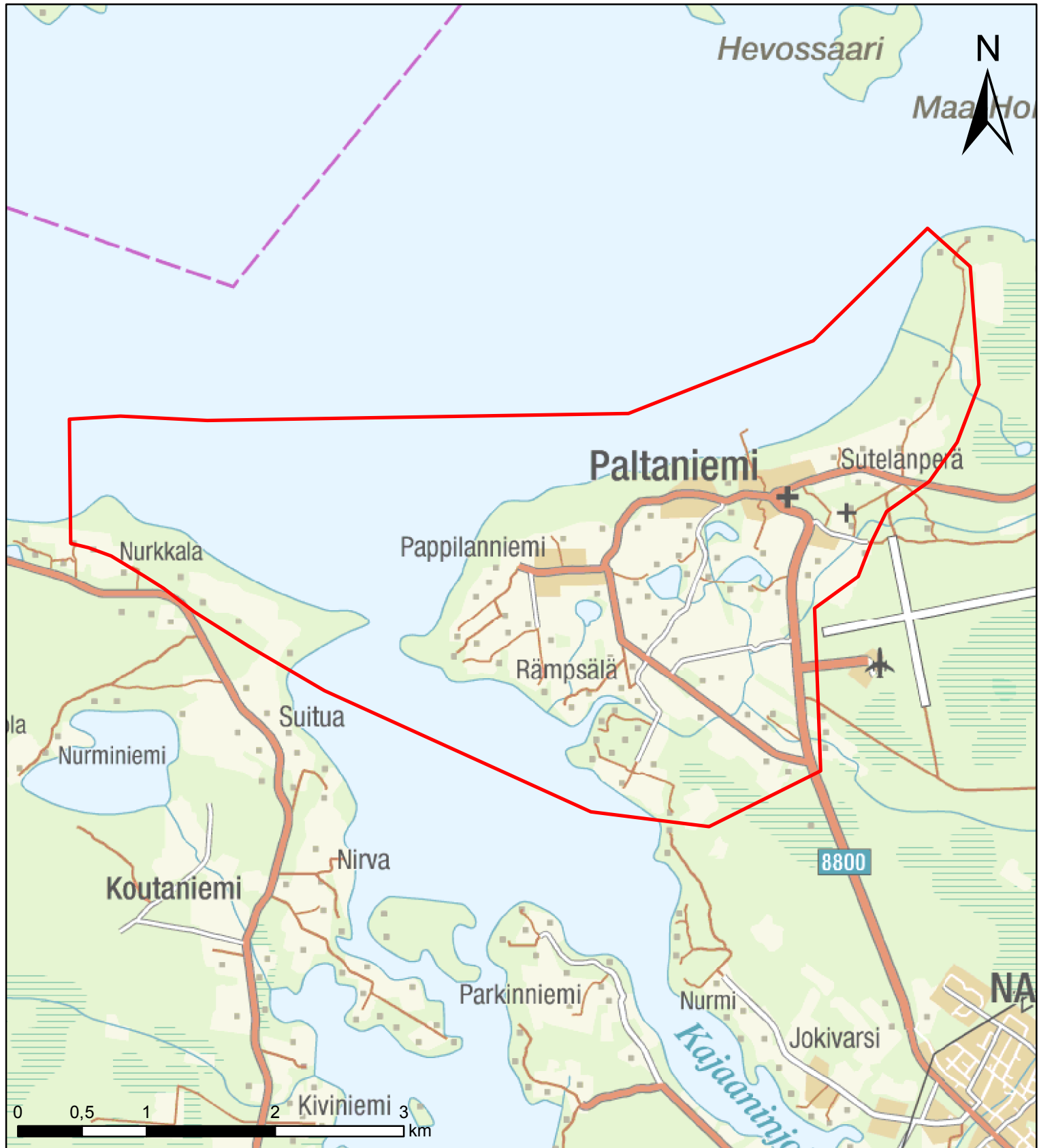
TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Sivolanniemi–Koutakangas

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Oulujärven lintusaaret

Tiedot haettu 26.5.2015

Paltaniemen kulttuurimaisema ja Oulujärven rantaluhdat

Kunta: Kajaani
Maakunta: Kainuu

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausedotus 2015

Kuva: Tapio Heikkilä

144. Melalahden kulttuurimaisema

Melalahti on historiallisen kalkinpolton sekä pitkäaikaisen karjatalouden leimaama kylä Oulujärven pohjoisrannalla. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Melalahti–Vaarankylä, 1995), jota supistetaan inventointien perusteella tuntuvasti. Uudessa rajauksessa Vaarankylä ja Kiehimänvaara jäävät valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen ulkopuolelle.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Paltamo
Maisemamaakunta	Oulujärven seutu
Maisemaseutu	Oulujärven seutu
Pinta-ala	1 110 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 15 ha maatalousalueita: 226 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 594 ha rakennettuja alueita: 77 ha vesialueita: 197 ha

Luonnonpiirteet

Melalahden kulttuurimaisema sijaitsee Oulujärven pohjoisrannalla, useiden murros- ja siirroslinjojen halkomassa pohjois-eteläsuuntaisessa laaksossa. Alueen kallioperässä on monia kalkkipitoisia kivilajeja, kuten kalkkisirpikkiliusketta, karbonaattikiveä ja mustaliusketta. Lisäksi kallioperästä löytyy esimerkiksi kvartsiitteja ja tonaliittista gneissia. Alueen maaperä koostuu pääosin moreenista, sorasta, hiekasta ja hiedasta. Siellä täällä on myös pieniä soistumia ja turvekerrostumia sekä Melalahden pohjukkaan kerrostuneita liejuisia savikkoja. Alueen pienialaiset kalliopaljastumat sijaitsevat viljellyn laakson itäpuolella sekä Oulujärven työntyvässä Salmenniemessä.

Melalahden kylän eteläpuolella avautuu pieni Melalahti, jonka Koljolansaari erottaa Oulujärven Paltaselästä. Lahteen laskee luoteesta rehevä Melajoki, jonka suisto on lähes kauttaaltaan vesi- ja rantakasvillisuuden peitossa. Kylän pohjoisosassa sijaitsee pieni pitkänomainen Horkanlampi. Horkanlampi on kirkasvetinen, emäksinen kalkkikallioalueen järvi, joka on rehevöitynyt viime vuosikymmeninä. Alueella risteilee myös metsittyneiltä suoalueilta laskevien ojien verkosto.

Kallioperän kalkkisuuden ja hyvien ilmastollisten olosuhteiden ansiosta Melalahden alueella on runsaasti rehevää lehtomaista kasvillisuutta. Myllymäen lehto, Melalahden pohjukasta lähes omaksi altaakseen kuroutuneen Ellukan lehtoalue sekä Horkanlampi muodostavat kasvillisuudeltaan arvokkaan kokonaisuuden, jossa ovat edustettuina useat lehtotyypit kuivahkoista metsäkurjenpolvi-käenkaali-lillukka-lehdoista tuoreisiin käenkaalioravanmarjalehtoihin ja kosteisiin suurruoholehtoihin. Alueella on myös arvokasta kulttuurivaikutteista kasvillisuutta.

Kulttuuripiirteet

Melalahti on Kainuun vanhimpia asuttuja alueita. Maisema-alueelle ja sen pohjoispuolella sijaitsevaan Vaarankylään saapui kiinteää asutusta jo 1500-luvulla. Kylä tuhoutui Pitkänvihan aikana vuosina 1570–1595, mutta elpyi pian uudelleen. 1600-luvulla Melalahden perustettiin kalkkilouhos ja -uuni, jotka palvelivat Täyssinän rauhassa (1595) määriteltä rajalinjaa vartioineen Kajaanin linnan rakennustyömaata. Alueelta louhittiin kalkkia vielä vuosina 1918–1921. Melalahdessa on jäljellä Myllymäen kalkkiuunin painanne ja muurirakenne sekä useita kalkinpolttoon liittyviä kuoppia. Hahtolassa on myös vuonna 1780 perustetun kuparikaivoksen rakenteita.

Melalahden nykyinen asutus sijaitsee hajanaisesti Melalahden pohjois- ja länsirannoilla sekä Horkanlammelle johtavan kapean laaksomaisen painanteen rinteillä. Kylän vanhimmat asuinpaikat ovat edelleen asuttuja. Maisemaa rikastavat tilakeskuksiin johtavat puukujanteet ja -rivit sekä hyvin säilynyt vanha rakennuskanta. Erityisiä arvokohteita ovat Rusalan tila ja Myllymäen rinteessä sijaitseva vuonna 1919 rakennettu työväentalo. Rusala ja siihen kuuluvat yksittäisaitat periytyvät 1700-luvun lopulta. Myös kylätien kupeessa sijaitseva Vanha-Heikkilän kivilavetta vuodelta 1918 sekä Jussilan tilan rakennusryhmä ovat tiemaisemassa merkittäviä rakennetun ympäristön kohteita. Alueen uudempi rakennuskanta on sopeutunut perinteiseen maisemarakenteeseen kohtalaisen hyvin.

Melalahti on edelleen elinvoimainen karjatalouskylä, jossa on useita pitkäaikaisen laidunnuksen synnyttämiä perinnebiotooppeja. Kylän pelto- ja laidunlat ovat säilyneet edustavassa asussaan muutamien käytöstä poistuneiden peltujen metsittymisestä ja pusikoitumisesta huolimatta. Viilon ja Horkkalan haat ovat valtakunnallisesti arvokkaita perinnebiotooppeja. Maatilamatkailu ja kalastustoiminta täydentävät perinteisiä maatalouselinkeinoja. Rannoille on rakennettu maltillisesti loma-asutusta. Alueella ja sen tuntumassa on retkeilyreittejä kota- ja laavurakennelmineen.

Maisemakuva

Melalahti sijaitsee suojaisassa lahdenpohjukassa Oulujärven rannalla. Kalkkipitoisen kallioperän ja suotuisan ilmaston ansiosta kylän yleisilme on varsin rehevä. Melalahden pellot ja laidunmaat ovat sijoittuneet loivasti kumpuilevalle laaksomaiselle alueelle järven rantojen savikoille sekä Horkanlammen tuntumaan. Kylämaiseman pohjoispuolella kohoaa loivapiirteinen maasto osin asuttuine vaaroineen. Avara Oulujärvi sekä kylän

entinen laivaranta Vainion rannassa ovat tärkeä osa Melalahden maisemakuvaa. Näkymät järvelle avautuvat parhaiten Rusalan tilan rinnemailta.

Melalahden kyläkuva hallitsee Myllymäen korkea kuusimetsä, joka on nykyisin luonnonsuojelualueena. Metsän ympärille levittäytyvät vaihtelevat pelto- ja laidunmaisemat, joiden välissä kylätie kiemurtelee koko kylän ympäri. Kylän pohjoispuolella maisema-alueita halkovat rautatie sekä Oulu–Kajaani-maantie, jotka katkaisevat perinteisen kyläkuvan. Melalahden rakennettu kulttuuriympäristö on historiallisesti monikerroksista ja maisemallisesti suhteellisen tasapainoista. Vanhinta rakennuskerrostumaa alueella edustavat kunnostetut aitat ja piharakennukset.

Arviointi

Melalahti on Kainuun varhaisimpia asuttuja alueita. Sen maataloustoiminta on yhä aktiivista ja elinvoimaista. Alueella on säilynyt lukuisia maisemallisesti ja lajistoltaan arvokkaita perinnebiotooppeja ja laidunalueita. Perinteinen nauhamainen asutusrakenne rakennuksineen ja viljelyksineen hahmottuu edelleen selkeästi kylää halkovalta tieltä. Maiseman arvoa nostavat luonnonoloiltaan arvokkaat lehtoalueet, kalkinpolttohistorian jäljet sekä hyvin hoidettu rakennuskanta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 5 kohdetta

Arvokkaat perinnebiotoopit: Viilon haka; Horkkalan haka; Arvolan haka; Kestin ja Lammelan laidun; Kalliomäki; Rusalan laidun; Jussilan haka

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Myllymäen lehto (luonnonsuojelualue); Ellukanlehto / Moilala (luonnonsuojelualue); Ellukan lehto / Erkkilänniemi; Ellukanlehto / Valtala; Erkinlehto

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Myllymäen lehto; Ellukan lehdot

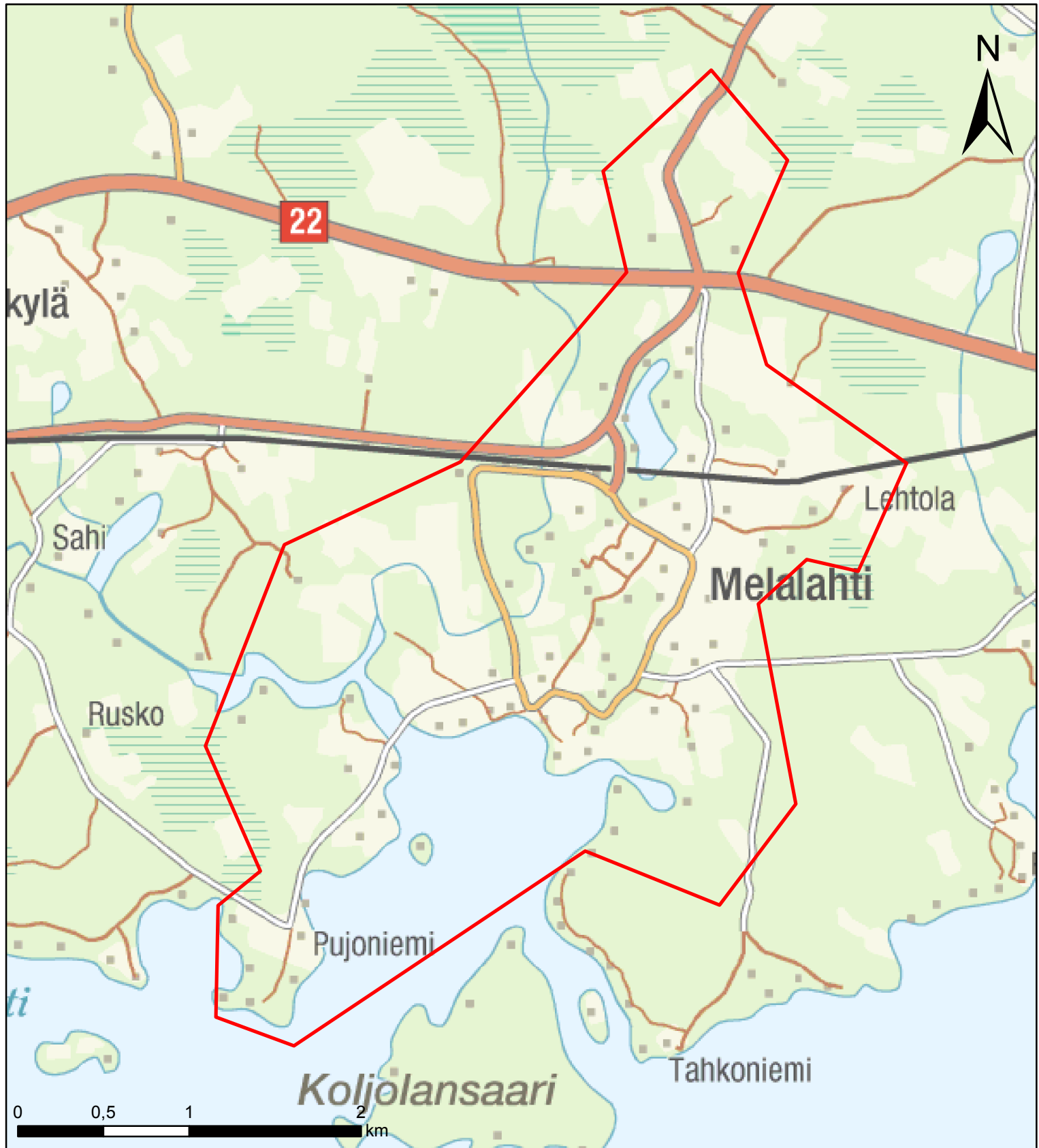
KAO Arvokkaat kallioalueet: Viilonkallio; Salmenniemi

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Melalahden lehdot ja Horkanlampi

Tiedot haettu 26.5.2015

Melalahden kulttuurimaisema

Kunta: Paltamo
Maakunta: Kainuu

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Mervi Savolainen

145. Vuokatin vaarajono ja rantakylät

Vuokatin vaarajono ja rantakylät edustavat Kainuun vaaraseutujen vaara- ja vesistömaisemaa monikerroksisine kulttuuripiirteineen. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys (Vuokatti, 1995), jonka rajausta kavennetaan inventoinnin perusteella lännessä. Alueeseen liitetään Haapalankylän viljelyalueet Vuokatin vaarajakson koillispuolella.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Sotkamo
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kainuun vaaraseutu
Pinta-ala	7 954 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 23 ha maatalousalueita: 561 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 6 563 ha rakennettuja alueita: 256 ha vesialueita: 550 ha

Luonnonpiirteet

Vuokatin lähes 20 kilometriä pitkä ja korkeimmillaan yli 180 metriä korkea vaarajono sijaitsee arkaaisen ja paleoprotsooisen kallioperän rajalla. Vuokatin länsipuolella kallioperä koostuu ravinnepitoisista liuskeista, itäpuolella kallioperässä on puolestaan arkaaista migmaattista gneissia. Selänteen kvartsiittihuiput ovat jään-teitä muinaisesta poimuvuoristosta, joka on kulkenut Pohjois-Karjalasta Kainuun kautta Lappiin. Alueen pinnanmuodot ovat etenkin vaarajakson pohjoisosassa jyrkkäpiirteisiä. Vaarojen paikoin avokallioisia laki-alueita erottavat kapeat laaksot ja rotkot, joiden pohjalla virtaa pieniä puroja. Porttivaaran eteläpuolella maastonmuodot muuttuvat loivemmiksi, ja kalliopaljastumat vähenevät.

Pohjoisessa vaarajakso rajoittuu matalaan luode-kaakkosuuntaiseen harjumuodostumaan, joka kuuluu koko Kainuuta halkovaan harjujaksoon. Muodostuman ympärillä on alavia hietamaita, joilla muun muassa osa Haapalankylän pelloista sijaitsee. Muualla vaaroja ympäröi moreenimaa, joka viettää loivapiirteisenä ja matalasti kumpuilevana maisema-alueita ympäröiviin järviin. Vaarajakson itäpuolella on jonkin verran suoalueita, joista osa on otettu viljelykäyttöön. Myös vaarojen rinteillä on pienialaisia soita. Vuokatin rinteillä on runsaasti muinaisrantoja, joita Sotkamon jääjärvi on muodostanut jääkauden päättyessä.

Vuokatin vaarajonoa reunustavat kolmelta suunnalta suuret järvet, Nuasjärvi, Jormasjärvi ja Kiantajärvi. Voimakkaasti säännöstellyt järvet kuuluvat Sotkamon reittivesistöön, jonka vedet laskevat Oulujoen kautta Perämereen. Järvien vesien laatu on hyvä, ja alueella on paljon ammatti- ja virkistyskalastustoimintaa. Maisema-alueelle ovat luonteenomaisia myös pienet vaarojen kupeeseen syntyneet lammet.

Vuokatin metsät ovat kuusivaltaisia tuoreita kankaita, jotka vaihtuvat pohjoisessa harjualueen kuiviin kangasmänniköihin. Vaarojen alarinteillä kasvaa pitkän kaskitalouden synnyttämiä harmaalepikoita, jotka muodostavat vaihettumisvyöhykkeen kulttuuri- ja luonnonmaiseman välille. Vuokatin metsät ovat pääsääntöisesti voimakkaassa talouskäytössä, mutta maisema-alueella on myös metsälajistoltaan arvokkaita vanhoja metsiä. Vaara-alueen erikoisuus ovat suhteellisen karujen ja kallioiden alueiden rehevät kasvillisuuskeskittymät, jotka sijaitsevat emäksisillä kalliomailla.

Kulttuuripiirteet

Vuokatin vaarajonon alueelta tunnetaan vain yksi muinaisjäänös, Rajalan kivikautinen asuinpaikka. Vaaroja ympäröivillä ranta-alueilla on kuitenkin alueen varhaisesta kulttuurihistoriasta kertovia arkeologisia kohteita, kuten kivikautisia asuinpaikkoja ja pyyntikuoppia. Kiinteä asutus saapui Vuokatin tuntumaan viimeistään 1600-luvulla, jolloin asutusta oli ainakin Jormasjärven rannalla Vaarankylällä.

Alueen asukkaiden toimeentulo on perustunut pitkään metsien hyödyntämiseen. Vuokatin aluetta kaskettiin aktiivisesti 1900-luvun alkuun saakka, ja 1800-luvulla alue oli aktiivista tervantuotantoaluetta. Tervataloudesta muistuttavat edelleen lukuisat tervahaudat vaarojen rinteillä. Kaskitalouden jälkeen maisemassa näkyvät puolestaan vaarojen alarinteillä satunnaisesti kasvavat harmaalepikot.

Kaskiviljelyn ja tervanpolton loputtua alueen elinkeinotalous on perustunut maanviljelyyn, karjatalouteen ja metsätalouteen. Yhtenäisiä rantaviljelymaisemia on Jormasjärven rannalla Vaarankylällä ja Kivirannassa, Nuasjärven tuntumassa Hyvölänkylällä sekä Iso-Sapsojärven rannalla Haapalankylässä. Vaara-alueen asutus on pienimittakaavaista haja-asutusta.

Vuokatin maatilat sijaitsevat joko yksittäin tai pieninä ryhminä vaaroja kiertävien teiden varsilla. Rinnepellot on raivattu säännönmukaisesti vaarajonon loivahkoille itärinteille. Vaarojen lakialueet ovat asumattomia. Vuokatin alueella on ollut runsaasti rinnehakoja, jotka ovat kasvaneet monin paikoin umpeen. Alueella on kolme maakunnallisesti arvokasta ja neljä paikallisesti arvokasta perinnebiotooppia, jotka ovat pääasiassa vanhoja laidun- ja hakamaita sekä niittyjä.

Alueen rakennuskanta on melko nuorta, hyväkuntoista ja tyyliältään varsin yhtenäistä. Tilat ovat suhteellisen pieniä ja niiden pihapiirit sijaitsevat tyypillisesti neliömäisesti ryhmittyneiden asuin- ja talousrakennusten keskellä. Vanhaa rakennuskantaa on säilynyt hyvin erityisesti Haapalankylässä, Kukkolassa, Hiltulassa ja Kankaalassa. Myös vaarajakson länsipuolella Vaarankylällä on iäkkäitä rakennuksia sekä pitkäaikaisen karjatalouden synnyttämiä pienmaisemia.

Viimeisten vuosikymmenten aikana Vuokatti on profiloitunut tunnetuksi matkailukohteeksi. Alueen matkailuhistoria ulottuu 1800-luvun lopulle, jolloin muun muassa karelianismin innoittamat taiteilijat, kirjailijat ja

yltioppilaat saapuivat ihaillemaan vaaramaisemia. Vuokatin kävijöihin ovat kuuluneet esimerkiksi Ilmari Kianto, Eino Leino ja Into Konrad Inha. Alueelle saapuneita matkailijoita palvelemaan rakennettiin 1900-luvun alussa näkötorni. 1920-luvulla Vuokattiin avattiin rautatieyhteys Nurmekselle ja Kontiolahdesta. Vuokatin hyvin säilynyt rautatieasema ympäristöineen sijaitsee maisema-alueen tuntumassa.

Vuonna 1947 vaarojen pohjoispuolelle perustettiin urheiluopisto, jonka vanhoilla kentillä ja hyppymäillä on nykyisin olennainen kulttuurihistoriallinen merkitys. Urheiluopiston perustamisen jälkeen matkailuelinkeino on muokannut Vuokatin pohjoispään maisemaa voimakkaasti, ja vaarajakson pohjoisimpia rinteitä hallitsevat nykyisin laskettelurinteet ja lomakylä hotelleineen. Alueella on myös runsaasti retkeilyreittejä taukokotieneen ja laavuineen. Valtakunnallinen UKK-vaellusreitti kulkee Vuokatin halki.

Maisemakuva

Suurten järviolueiden reunustama, 13 peräkkäisestä vaarasta muodostuva Vuokatti hallitsee Sotkamon seudun maisemaa monesta suunnasta katsottuna. Korkeilta, etenkin länsirinteiltään jyrkiltä vaaroilta avautuu vaikuttavia, avaria näkymiä metsäisten vaarojen ja siintävien järvien kirjomaan kaukomaisemaan. Vuokatin tunnetuin näköalapaikka on korkealla Iso-Pöllyn pohjoisrinteellä, mutta huomattavia näköalapaikkoja on muuallakin pitkän vaarajakson rinteillä. Vuokatin vaarojen, Sotkamon reittivesistön ja Kainuuta halkovan harjujakson yhtymäkohta on luonnonmaiseman edustava solmukohta.

Alueen asutusmaisema on yleisilmeeltään pienimuotoista ja paikoin vaatimatontakin, mutta hyvin hoidettua. Se perustuu pieniin peltoihin, kyliin ja yksittäistaloihin, joita metsäinen vaarajakso reunustaa. Maisema-alueen laajimmat viljelyalat ovat järvien rantamilla ja vaarojen alarinteillä. Vanhojen tilakeskusten ympärillä on säilynyt joitakin arvokkaita laidun- ja hakamaita. Oman edustavan kokonaisuutensa muodostaa Sotkamon taajaman ja Urheiluopiston tuntumaan jäänyt Haapalankylän viljelymaisema Ison Sapsjärven luoteisrannassa.

Maisema-alueen perinteistä maisemarakennetta on muuttanut voimakkaimmin Iso-Pöllyn pohjoisrinteelle rakennettu laskettelukeskus, joka hallitsee vaaramaisemaa varsinkin Sotkamon taajamasta ja Naapurinvaaralta katsottaessa. Laskettelukeskuksen yhteydessä on paljon loma- ja vapaa-ajan asutusta, joka sijoittuu pääasiassa ranta-alueille.

Arviointi

Vuokatin vaarajono on luonnonoloiltaan ja kulttuurihistorialtaan huomattava maisemakohde, jolla on tärkeä asema kainuulaisessa kulttuurissa. Maiseman arvot nousevat selkeimmin esiin vaarajonon pohjoispäässä, josta aukeaa laajoja näkymiä järvien ja metsäisten vaarojen kirjomaan kaukomaisemaan. Alueella yhdistyvät edustavalla tavalla avarat rantaviljelymaisemat, vaaranrinteiden pienet maatilat laidunmaineen sekä vanhan tervanpolton ja kaskitalouden elementit.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 1 kohde

Arvokkaat perinnebiotoopit: Ohra-aho; Porttimäen niitty; Ruma; Lamminmäki; Heikkilän haka; Isoaho; Vaarankylä, Kapakan vaarahaka

VMA Vanhojen metsien suojelualueet: Vuokatin suojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Lehtovaaran luonnonsuojelualue; Hepolehdon luonnonsuojelualue; Ison-Kohvorin luonnonsuojelualue; Möykynlaen luonnonsuojelualue; Matovaaran luonnonsuojelualue; Rönkönrinteen kuusikko

ERA. Erityisesti suojeltavien lajien esiintymispaikkojen rauhoituspäätökset: Iso-Kohvori

AMO Vanhojen metsien suojeluohjelma: Vuokatti

KAO Arvokkaat kallioalueet: Vuokatti–Koljolanvaara; Ohravaaran kalliot; Mustinlahden rantakalliot; Noronvaara–Parkuanvaara

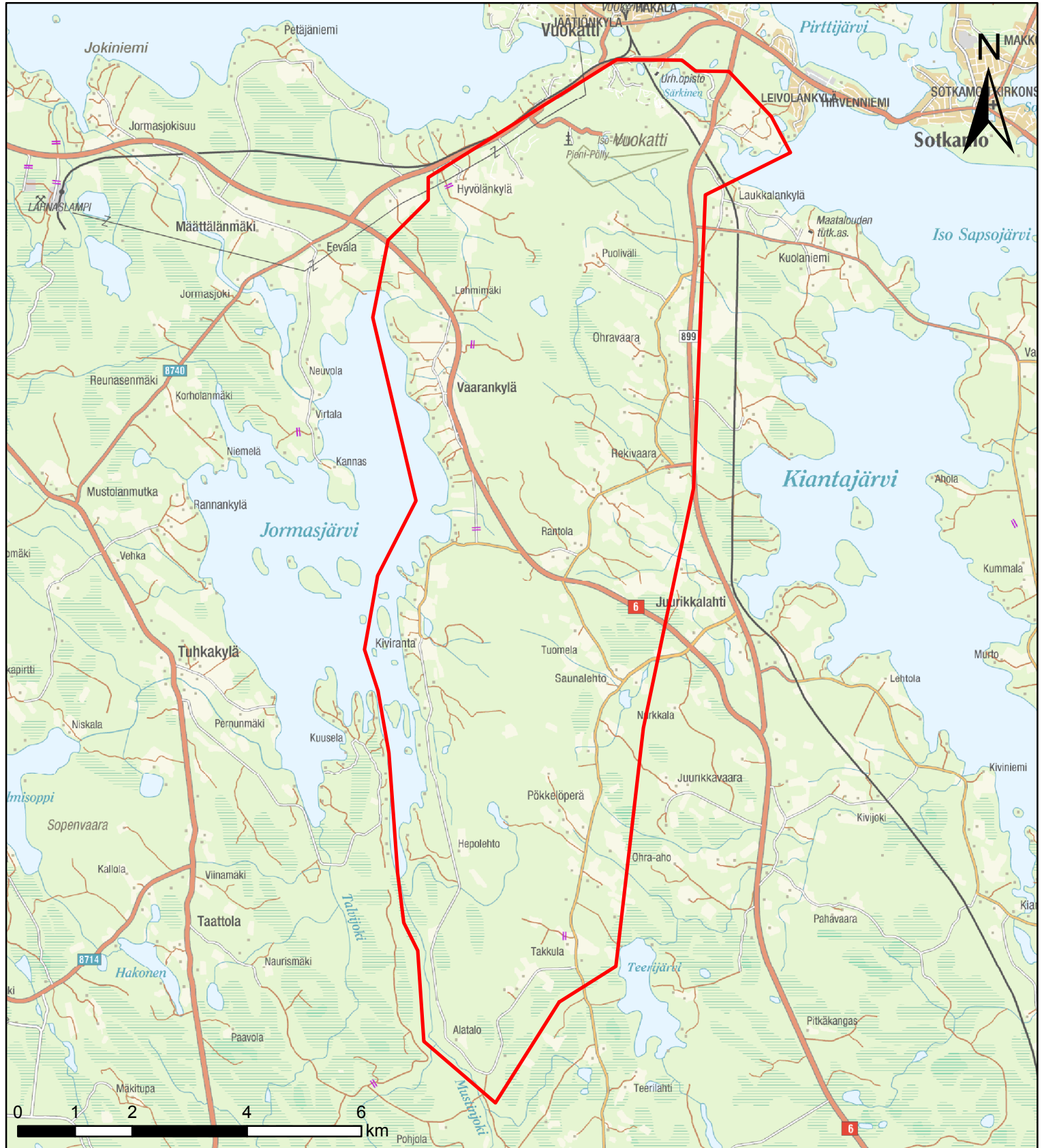
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Isoaho; Ketrinsaari ja Noronvaara

Tiedot haettu 26.5.2015

Vuokatin vaarajono ja rantakylät

Kunta: Sotkamo

Maakunta: Kainuu

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Tapio Heikkilä

146. Naapurinvaaran vaara-asutus

Naapurinvaaran vaara-asutus on ainutlaatuinen yhdistelmä tasapainoista rakentamista, arvokkaita luonnonympäristöjä ja laajoja perinnebiotooppeja. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Naapurinvaara, 1995), jota laajennetaan inventointien perusteella Kaarreniemen pohjoisrannalle ja Autiojärven ympärille.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Sotkamo
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kainuun vaaraseutu
Pinta-ala	2 762 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 22 ha maatalousalueita: 481 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 720 ha rakennettuja alueita: 152 ha vesialueita: 388 ha

Luonnonpiirteet

Naapurinvaara on lähes 250 metriä merenpinnan yläpuolelle kohoava moreenivaara, jonka ydinosat ovat osa samaa kvartsiittijaksoa Vuokatin vaarajonon kanssa. Kvartsiitin ohella alueen kallioperässä on hiekkakiveä, grauvakka-peliittiä ja ravinnepitoisia liuskeita. Maaperältään alue on pääasiassa kalliomaata ja moreenia, mutta vaaran rinteille on kasautunut runsaasti ravinteikasta maaperää Sotkamon jäärjärven purkautumisvaiheessa. Alavilla alueilla ja rantamailla on laajoja hietakenttiä.

Naapurinvaara rajautuu etelässä suureen Nuasjärveen, jonka Mujehoulunjoki ja Tenetinjoki yhdistävät Isoon Kiimaseen ja Sapsojärveen. Vedet kuuluvat Sotkamon sokkeloiseen reittivesistöön, joka johtaa Oulujärven kautta Oulujokeen. Naapurinvaaran ympäristössä on myös pienempiä järviä ja lampia, jotka ovat syntyneet maaston painanteisiin. Suurimpia näistä ovat Autiojärvi ja Kalliojärvi maisema-alueen itäosissa. Naapurinvaaran rinteillä on myös runsaasti kirkasvetisiä lähdelampia ja -puroja.

Naapurinvaara on pienilmastonsa ja kallioperänsä ansiosta kasvillisuudelle suotuisa kasvupaikka, joka kuuluu Kainuun letto- ja lehtokeskukseen. Vaaran lounaisrinteitä verhoavat laajat harmaaleppälehdot ja alueella kasvaa runsaasti tuomea. Maisema-alueen kasvillisuudessa näkyvät myös pitkäaikaisen kaskikulttuurin ja karjatalouden jäljet. Naapurinvaaran rinteillä ja lakialueilla on runsaasti lajistoltaan edustavia hakamaita, ketoja ja niittyjä. Lehtojen ja kulttuurivaikutteisten ympäristöjen ohella vaaralla on tuoreita kankaita, jotka ovat talouskäytössä.

Kulttuuripiirteet

Naapurinvaaran vaara-asutus on syntynyt arkeologialtaan rikkaan Sotkamon vesireitin tuntumaan. Vaaran eteläpuolella sijaitsevan Tenetin rannan Halolankalliosta on löydetty Sotkamon ensimmäinen kalliomaalaus. Tenetin Tikkalanniemi on puolestaan vanha kahluupaikka ja mahdollisesti yksi Sotkamon vanhimmista asuinpaikoista. Hokkilan kalliokivi maisema-alueen eteläpuolella on uhrikivenä käytetty kuppikivi, joka muistuttaa savolaisasutuksen leviämisestä alueelle.

Maa- ja metsätaloutta on harjoitettu Naapurinvaaralla satojen vuosien ajan. Alueen maatalous on perustunut historiallisesti kaskenpolttoon, mutta etenkin 1800-luvulla tervanpoltto toi huomattavan lisän alueen asukkaiden toimeentulon. Naapurinvaaran nykyinen asutus sijaitsee nauhamaisesti itä-länsisuuntaisesti vaaran laella ja itärinteellä sekä Nuasjärven ja Mujehoulunjoen rannoilla. Suurimmat yhtenäiset peltoalat on raivattu Huuskonniemellä ja Rannankylässä Mujehoulunjoen suuhun. Myös vaaran eteläpuolella, Hiltulan ja Tyvelän tuntumassa, on avara viljelyaukea. Yksittäisiä, pinta-alaltaan pieniä pelloja on myös varsinaisten kyläkeskusten ulkopuolella pienempien kumpareiden lakialueilla ja rinteillä.

Alueen rakennukset on rakennettu pääasiallisesti toisen maailmansodan jälkeen. Uudetkin rakennukset sopeutuvat perinteiseen asutusrakenteeseen hyvin, ja muutamat keskeisellä paikalla sijaitsevat vanhat pihapiirit ja rakennukset tekevät alueesta rakennushistoriallisesti arvokkaan. Vanhoja pihapiirejä on muun muassa Perttulassa, Paavolassa ja Autiojärvellä. Huuskonniemessä, Rannankylässä ja Tikkalankylässä tilakeskukset ovat sijoittuneet hajanaisesti edustavien maatalousympäristöjen keskelle. Halolankallion ja Tenetin suun välissä sijaitseva Tikkalanniemi on merkittävä kulttuurihistoriallinen kokonaisuus.

Viljelyalojen lisäksi Naapurinvaaralla on lukuisia hakamaita ja laitumia. Etenkin vaaran lakialue ja lounaisrinne muodostavat laajan ja yhtenäisen perinnebiotooppikokonaisuuden. Naapurinvaaran vanhoja kaskilepikoita on aikoinaan harvennettu ruohonkasvun edistämiseksi, ja vaaran rinteet ovat olleet yhtämittaista leppäniittyä pikkulatoineen. Alueen säilyneistä perinnebiotoopeista Heikkilän metsälaidun ja Schroderuksen haka on määritelty valtakunnallisesti arvokkaiksi. Lisäksi Naapurinvaarassa on neljä maakunnallisesti arvokasta metsälaidun-, laidun- ja hakakokonaisuutta sekä paikallisesti arvokkaita metsälaitumia, hakoja ja niittyjä.

Naapurinvaara on elinvoimainen kylä, jonka elinkeinorakennetta matkailupalvelut ovat monipuolistaneet. Maisema-alueen eteläpuolella sijaitsevan Vuokatin vetovoima houkuttelee matkailijoita myös Naapurinvaaraan, jossa sijaitsee muun muassa monipuolinen tanssi- ja huvikeskus. Alueella on myös hyvä retkipolkuverkosto kotineen, laavuineen ja lintutorneineen. Kylän tuntumassa kulkee valtakunnallinen UKK-vaellusreitti.

Maisemakuva

Naapurinvaara on edustava vaaran rinteille ja lakialueelle sekä Sotkamon vesireitin varteen syntynyt kylä-asutuskokonaisuus, jonka maisemia luonnehtivat perinteisten maatalouselinkeinojen synnyttämät lähimaiset sekä Sotkamon järviolueille ja metsäiseen vaaramaastoon aukeavat kaukonäkymät. Erityisen vaikuttavat maisemat siintävät vaaran eteläpuolella, jonne aukeavaan näkymään mahtuvat niin Tenetin jokisuisto, Nuasjärven laaja selkä kuin jyrkkäpiirteinen Vuokattikin.

Alueen maatalousmaisema vaihtelee laajoista ranta- ja laaksopelloista rinne- ja lakialueiden pieniin viljelyksiin sekä poikkeuksellisen monipuolisiin ja laajoihin laidun- ja hakamaihin. Peltola- ja laidunalat jatkuvat yhtenäisenä nauhana vaaran laelta itään Autiojärvelle, joka muodostaa oman maisemallisesti edustavan kulttuuriympäristönsä. Peltonäkymiä reunustavat satunnaiset vanhat rakennukset sekä sotien jälkeisen rakennuskannan reunustamat pihapiirit. Kylämaisemaa elävöittää kesäisin perinnebiotoopeilla laiduntava karja.

Naapurinvaaran lounaisrinteillä on harmaaleppää kasvavia lehtoalueita, jotka näkyvät hyvin esimerkiksi vaaran eteläpuolella kulkevalle tielle. Tiemaisemaan kuuluvat myös Naapurinlouhen kallionjyrkänne sekä alueen laajat rantapellot. Sotkamon taajama näkyy alueen maisemakuvassa selväpiirteisenä elementtinä, joka jää kuitenkin taustalla nousevan Vuokatin varjoon. Maisema-alueella on jonkin verran perinteiseen maisemaan sopimatonta uutta rakentamista. Näkyvällä paikalla sijaitseva Naapurinvaaran huvikeskus poikkeaa muutoin yhtenäisen kylämaiseman mittakaavasta ja rakenteesta.

Arviointi

Naapurinvaaran vaara-asutus on koko maan mittakaavassa ainutlaatuinen elinkeinomaisemakokonaisuus, jonka arvotekijöitä ovat tasapainoinen rakentaminen, rehevä luonnonympäristö ja poikkeuksellisen laajat perinnebiotoopit. Alueen maisema on rakenteeltaan ehyt ja sitä rikastaa monipuolinen lajisto. Kylästä aukeaa vaikuttavia näköaloja Vuokatin vaaroille, Sotkamon kirkolle sekä pohjoisessa levittäytyville laajoille metsäalueille. Naapurinvaaran maisemien kulttuurihistoriallista kerroksellisuutta lisää tuo Sotkamon vesireittiin liittyvä historia muinaisjäännöksineen.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 5 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Naapurinvaaran kylä

Arvokkaat perinnebiotoopit: Heikkilän metsälaidun; Schroderuksen haka; Peltolan kuusimetsälaidun; Korholan ja Keskitalon laitumet; Vaaralan laidun; Keskitalon haka; Peltolan lepikkolaidun; Peltolan haka ja metsälaidun; Peltolan haka ja niitty; Osmolan metsälaidun; Tuhkalan laidun; Naapurin metsälaidun

KAO Arvokkaat kallioalueet: Naapurinlouhi; Rieskavaara

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Peltolan haka

Tiedot haettu 26.5.2015

Naapurinvaaran vaara-asutus

Kunta: Sotkamo

Maakunta: Kainuu

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Matleena Muhonen

147. Kainuun vaarakylät

Kainuun vaarakyläen maisema-alueen muodostavat Joukokylä ja Kempasvaara, jotka edustavat pitkäikäistä kainuulaista vaara-asutusta. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Joukokylä–Kempasvaara, 1995), jonka rajausta muutetaan inventoinnin perusteella tuntuvasti. Uusi maisema-alue muodostuu kahdesta erillisestä kyläkokonaisuudesta, Kempasvaarasta sekä Korkealta Taltanlammelle ulottuvasta Joukokylän alueesta. Heinävaara, Joutenvaara, Piilokangas ja Kotvalanvaara jäävät rajauksen ulkopuolelle.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Puolanka
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kuusamon vaaraseutu
Pinta-ala	446 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 4 ha maatalousalueita: 75 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 338 ha rakennettuja alueita: 15 ha vesialueita: 14 ha

Luonnonpiirteet

Joukokylä ja Kempasvaara ovat tonaliitti-, granodioriitti- ja tonaliittigneissi-ytimisten vaarojen laki- ja rinne-alueille muodostuneita vaarakylä. Kempasvaaran laki nousee noin 50 metriä ympäröivien suo- ja metsämaiden yläpuolelle. Joukokylän maisemaa reunustava Joutenvaara jää noin kymmenen metriä matalammaksi. Maaperältään maisema-alue on moreenia ja kalliomaata. Kempasvaaran ympärillä levittäytyvät laajaan, koko Kainuuta halkovaan harju- ja deltamuodostumaan kuuluvat Tervankangas ja Paskonkangas. Maisema-alueen länsipuolella maisemaa hallitsee jylhämuotoinen kvartsiittivyöhyke.

Maisema-alueen vesistöt ovat pieniä suorantaisia lampia, joiden vedet kuuluvat Iijokeen valuvien Nuottijoen ja Tervajoen valuma-alueisiin. Alueen suurin allas on Kotikankaan juureen painunut matala Talttalampi. Kylien tuntumassa on laajoja suoaloja, joita on ojitettu paikoin hyvin intensiivisesti. Joukokylän ja Kempasvaaran metsät ovat Kainuun vaaramaille tunnusomaisia havumetsiä, jotka muodostuvat kuivien kankaiden männiköistä, moreenimaiden kuusikoista ja korpipainanteista. Kylien tuntumassa kasvaa jonkin verran lehtipuita.

Kulttuuripiirteet

Joukokylä ja Kempasvaara edustavat tyypillistä kainuulaista, moreenipeitteisten vaarojen supra-akvaattisille ja hallansuojaisille lakialueille muodostunutta kyläasutusta. Alueen asutusmaisema on suhteellisen nuorta. Joukokylä tunnetaan 1650-luvulta, mutta Kempasvaaralle asutus on tullut todennäköisesti 1800-luvulla.

Joukokylän rakenne on jokseenkin hajanainen. Kyläkeskus entisine kouluineen ja kauppoineen on matalalla kummalla korkeahkon Joutenvaaran juurella Suomussalmelle ja Puolangalle vievien teiden risteyksessä. Kylän viljelmät sijaitsevat sirpaleisina laikkuina Joutenvaaran laella, kyläkeskuksen tuntumassa sekä hieman kauempana Talttajärven rannalla.

Joukokylän maisemallisesti merkittävin kyläasutuskohde on Taltan tilan ja Rantalan muodostama kokonaisuus Talttajärven rantaan viettävässä rinteessä. Rantalan päärakennus on 1910-luvulta ja Taltan päärakennus 1930-luvulta, mutta asuinpaikkana Talttajärven ranta tunnetaan jo 1700-luvulta. Taltan pihapiirin tuntumassa on vanha vilja-aitta. Myös Joukokylän kyläkeskuksen tuntumassa sijaitsevat Korkea ja 1950-luvulla rakennettu vanha terveystalo ovat maisemassa selvästi erottuvia kohteita.

Kempasvaaran asutusmaiseman ytimen muodostaa muutaman lähekkäin rakennetun tilakeskuksen kokonaisuus Kempasvaaran lakialueen itäreunalla. Viljelyksiä tai vanhoja peltoaloja on myös alempana vaaran rinneillä. Kempasvaaran rakennuskanta on iältään vaihtelevaa, mutta pääosin sotien jälkeen rakennettua. Kylän vanhoista talousrakennuksista, kuten ladoista ja aitoista, on pidetty kohtalaisen hyvää huolta.

Kempasvaaran laelle on pystytetty lintutorni, josta aukeaa pitkiä näkymiä metsäisille ja paikoin viljellyillekin naapurivaaroille. Kempasvaarassa sijaitsevat myös Ketolan taukotupa ja luontopolku. Joukokylässä ja Kempasvaarassa toimii aktiivinen kyläyhdistys, joka on järjestänyt Kempasvaaralla muun muassa heinätalkoopäiviä.

Maisemakuva

Joukokylä ja Kempasvaara ovat tyypillisiä Kainuun vaaraseudun kyliä, joiden maisemaa hallitsevat suuret asutut vaarat. Kylien maisemat ovat säilyneet avoimina maatalouden hiipumisesta huolimatta. Maisema-alueen vaikuttavimmat kylänäkymät avautuvat Kempasvaaralla sekä Taivalkoskentien varrella Joukokylän kyläkeskuksen pohjoispuolella. Vaarakyläen yleiskuvaan kuuluvat erottamattomasti pitkät kaukonäkymät, joissa vuorottelevat metsämaat, pienet järvenselät, laajat suomaastot sekä viljellyt vaaranlaet ja -rinteet. Maataloustoiminnan vähennyttyä monet alueen näkymistä ovat sulkeutuneet. Etenkin perinteiset näköalat kylästä toiseen ovat jääneet kasvillisuuden taakse.

Maisema-alueen rakennuskanta on suhteellisen nuorta, mutta hyvin hoidettua. Kylien pihapiirit ovat siistejä, ja perinteinen asutusrakenne hahmottuu maisemassa hyvin. Edustavimmin vaara-asutukselle tyypilliset piirteet ovat säilyneet Kempasvaaralla, jossa tiiviin asutuksen hallitsema kyläkenttä on pysynyt avoimena ja viljelymaisema kattaa muutamia puurivejä lukuun ottamatta koko lakialueen. Myös Talttajärven rannalla on maisemallisesti edustavia rinne- ja lakiviljelmiä.

Arviointi

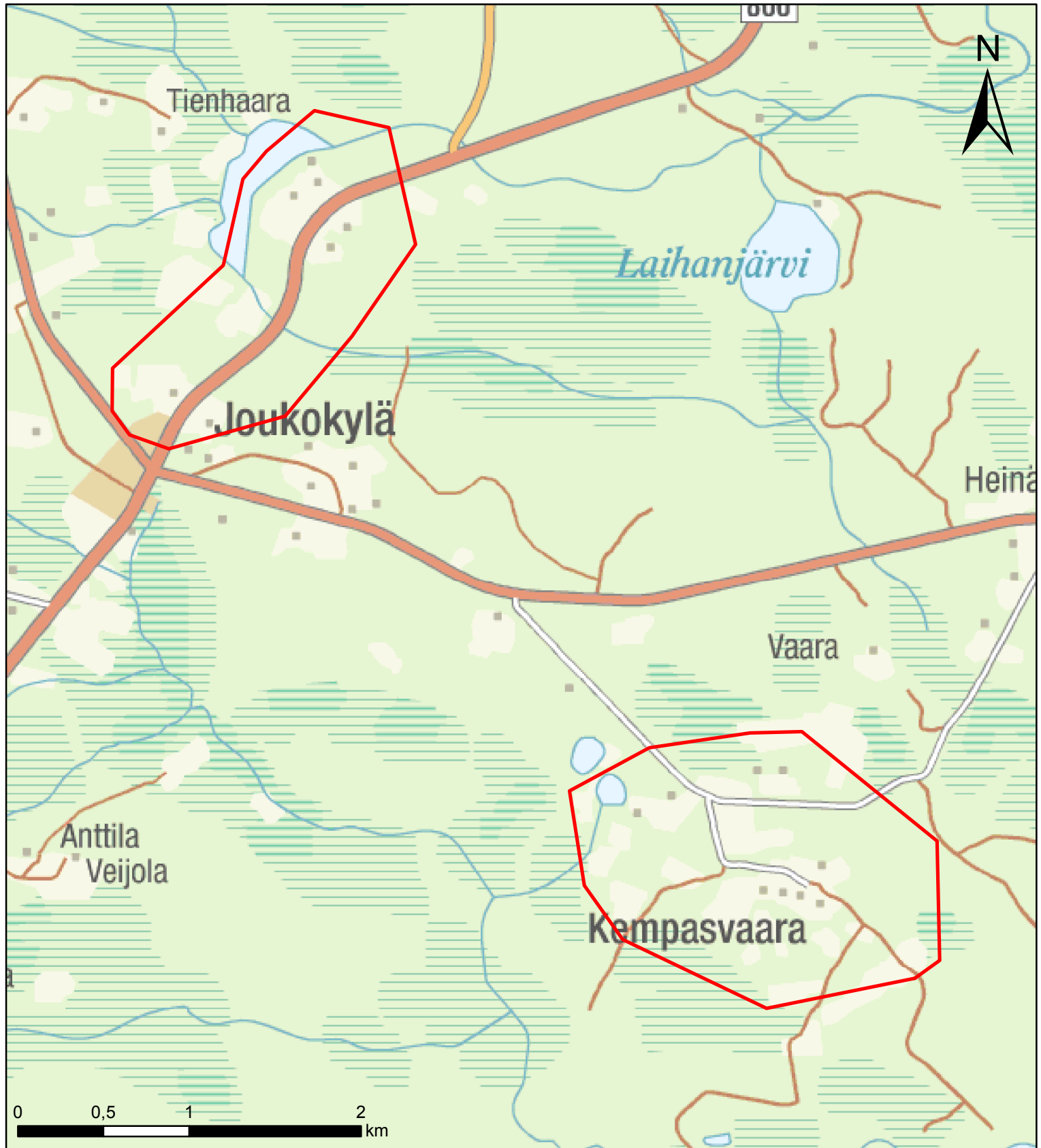
Joukokylä ja Kempasvaara ovat paikoittaisesta taantumisestaan huolimatta arvokkaita esimerkkejä kainuulaisesta vaara-asutuksesta, jonka perinteinen rakenne hahmottuu maisema-alueella hyvin. Joukokylän ja Kempasvaaran maisemalliset arvot perustuvat avoimina pysyneisiin laki- ja rinnealoihin, joiden yli aukeaa pitkiä näkymiä ympäröivään metsä- ja vaaramaisemaan. Kylien jälleenrakennuskaudelle painottuva rakennuskanta on pääsääntöisesti hyvin hoidettua.

KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Iijoen vesistön keski- ja yläosa

Tiedot haettu 26.5.2015

Kainuun vaarakylät

Kunta: Puolanka
Maakunta: Kainuu

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Matleena Muhonen

148. Suomussalmen vienalaiskylien kulttuuri- ja eränkäyntimaisemat

Suomussalmen vienalaiskylien kulttuuri- ja eränkäyntimaisema on kulttuurihistoriallisesti huomattava esimerkki raja-alueiden vienankarjalaisesta asutuksesta. Alue on maakunnallisesti arvokas maisema-alue, joka on ehdolla valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Maakunta	Kainuu
Kunta	Suomussalmi
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kainuun vaaraseutu
Pinta-ala	3 637 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 517 ha maatalousalueita: 34 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 444 ha rakennettuja alueita: 29 ha vesialueita: 612 ha

Luonnonpiirteet

Suomussalmen vienalaiskylät ovat syntyneet laajojen suoalueiden, matalien moreenikumpujen ja pienten järvien kirjomalle erämaa-alueelle Suomen ja Venäjän välisen valtionrajan tuntumaan. Valtaosaa alueen gneissisestä kallioperästä peittävät turve ja moreeni, mutta Kuivajärven etelärannalla on pieniä lajittuneen maa-aineksen alueita, joille alueen asutus on keskittynyt. Myös maisema-alueen pohjoisosassa Murhijärven kaakkoisrannan tuntumassa on pieni hiekkakangas. Alueen maastonmuodot ovat kaikkiaan alavia. Maisemaa kirjovat moreenikummut nousevat korkeintaan 20 metriä ympäröivien maa-alojen yläpuolelle.

Vienalaiskylien alue on vedenjakajaseutua. Itämeren ja Vianmeren välinen päävedenjakaja kulkee Kuivajärven kylän eteläpuolella ohjaten valtaosan maisema-alueen vesistä Oulujoen valuma-alueen vesistöihin. Maisema-alueita luonnehtivat maaston painanteisiin muodostuneet pienet, polveilevat järvet, joista suurimpia ovat Kuivajärvi, Hietajärvi, Vuokkijärvi ja Murhijärvi. Metsä- ja suomaita halkovat pienet, mutkittelevat ja koskirikkaat Hietajoki ja Kuivajoki, jotka laskevat Murhijärveen. Hietajoen varressa on sijainnut mylly.

Maisema-alueen suot ovat enimmäkseen luonnontilaisia nevoja ja korpia. Alueen metsätyypit vaihtelevat kuivista männiköistä reheviin lehtomaisiin metsiin ja jokivarsien luhtametsiin. Valtapuulajit ovat tuoreiden kankaiden kuusi ja mänty, mutta alueella on paikoin runsaasti myös haapaa, koivua ja raitaa. Vienalaiskyliä ympäröivät metsät ovat paikoin vanhoja ja niissä on runsaasti lahoppua. Metsäluontoa rikastavat alueella liikkuvat suurpedot sekä vanhojen metsien lintulajisto. Alueella on myös runsaasti pohjoisia vesi- ja suolintuja. Muutamilla alueen vanhoilla pelloilla ja niityillä kasvaa perinnebiotoopeille tyypillisiä niittykasveja.

Kulttuuripiirteet

Suomussalmen vienalaiskylien alueelta on löytynyt yksi kivikautinen asuinpaikka sekä historiallisen ajan talonpohjia ja valmistuspaikkoja. Vienalaiskylien synty ajoitetaan muistitiedossa 1700-luvun loppupuolelle, jolloin alueelle asettui Venäjän puolelta sotaväenottoa paenneita karkureita. Vanhin asutus on keskittynyt luultavimmin Kuivajärvenniemelle, mutta myös Hietajärven rannalla sijaitseva kyläpaikka on vanha. Kuivajärven ja Hietajärven asukkaiden toimeentulo on perustunut perinteisesti maanviljelyyn, mutta toimeentuloa on haettu aikojen saatossa myös erätaloudesta, tervanpoltosta ja laukkukaupasta.

Suomen ja Venäjän välisen rajan tuntumassa sijaitsevat kylät ovat suuntautuneet historiallisesti rajantakaiseen Karjalaan niin henkisesti, aineellisesti kuin toiminnallisestikin. Alueen läntisimpiä karjalaistaloja ovat olleet maisema-alueen länsireunalla sijainneet Kuikkalehdon talot. Lähin kainuulaisasutus on vastaavasti sijainnut Veihtivaaran kylässä noin viisi kilometriä Kuikkalehdon lounaispuolella. Vienalaiskylien toiminnalliset yhteydet Suomussalmen suuntaan tiivistyivät vasta kun Kuivajärvelle valmistui maantie 1930-luvulla. Tietä jatkettiin Hietajärvelle vuonna 1956.

Kylien maatalous on ollut aina pienimuotoista. Alueen pellot ovat olleet kivikkoisia ja hallalle arkoja, ja maatalous on perustunut vanhoihin kaskiviljelymaitiin sekä pääasiassa Murhisalon tuntumassa sijainneisiin luonnonniittyihin. Suurimmat viljelyalat ovat sijainneet kyläkeskusten tuntumassa, mutta muutaman kilometrin säteelle on raivattu myös suopeltoja. Kylien pohjoispuolella sijaitseva Murhijärvi on ollut tärkeä kalastus- ja eränkätialue, jossa on edelleen kyläläisten kalapaikka.

Vienalaiskylien alkuperäinen rakennuskanta tuhoutui kokonaan toisessa maailmansodassa suomalaisjoukkojen poltettua kylät. Sodalta säästyivät vain Hietajärven ja Kuivajärven kalamajat sekä Saavisten rankorakenteinen maja. Nykyisin alueen vanhinta rakentamista edustavat Murhijärven Saunasaaren Huovisen ja Karhusen hirsirakenteiset kalamajat, jotka ovat alkuaan olleet vanhakantaisen kainuulaisen ja vienalaisen tyylin mukaisesti maalattiallisia ja yksihuoneisia.

Vienalaiskylien maatilojen nykyinen rakennuskanta on rakennettu jälleenrakennuskauden tyyppipiirustusten mukaan. Rakennusten sijoittelussa ja yksittäisissä elementeissä on kuitenkin säilynyt karjalaistaloille tyypillisiä piirteitä. Karjalaiskulttuurista kertovat myös alueen ortodoksiset kalmistot, vuonna 1957 rakennettu Pyhän Nikolauksen tsasouna sekä Hietajärven karjalainen perinnetalo. Kuivajärvellä sijaitseva Domnan Pirtti on rakennettu vienalaisten runonlaulajien ja itkuvirrentaitajien muistopirtiksi.

Parinkymmenen vakituisen asukkaan ohella vienalaiskylissä on jonkin verran kesäasukkaita. Kylien maatalous on loppunut, mutta alueen perinteistä elinkeinomaisemaa hoidetaan yhä aktiivisesti. Vienalaiskylät ja niitä ympäröivät metsä- ja suomaat tunnetaan myös matkailukohteina. Kylien läpi kulkee muun muassa Itärajan retkeilyreitti ja Kuivajärveltä lähtee Saarisuon luontopolku.

Kuiva- ja Hietajärven kyliin on perustettu luonnonsuojelulain mukainen maakunnallinen maisemanhoitoalue vuonna 2001.

Maisemakuva

Kuivajärven ja Hietajärven pienet kylät sijaitsevat muutaman kilometrin etäisyydellä toisistaan keskellä loivien moreeni- ja hiekkakumpujen sekä soiden kirjomaa metsämaata. Kylien hienovaraisesti kumpuileva rantamaisema on säilynyt avoimena, ja pelloilta sekä kyläteiltä aukeaa näkymiä kylien perinteiseen elinkeinomaisemaan kuuluville järvi- ja metsäalueille.

Alueen rakennuskanta on rakennettu pääosin sotien jälkeen. Karjalaiset kulttuuripiirteet ovat kuitenkin säilyneet niin rakennusten ryhmittelyssä ja yksityiskohdissa kuin alueen kirkollisissa maisemissakin. Kuivajärven ja Hietajärven maatalous on loppunut, mutta kyliin perustetun maakunnallisen maisemanhoitoalueen avulla pyritään turvaamaan alueen maisemakuvan säilyminen. Alueen niittyjä esimerkiksi niitetään maisemanhoitosuunnitelman mukaisesti.

Arviointi

Kuivajärven ja Hietajärven vienalaiskylät niitä ympäröivine historiallisine eränkäyntimaineen muodostavat Suomen oloissa ainutlaatuisen vienankarjalaisen kulttuuriperintökohteen. Vienalaiskylien tärkeimmät viljelyalueet ovat pysyneet maatalouden loppumisesta huolimatta avoimina, ja rakennusten sijoittelu noudattaa vahaa asutusrakennetta. Maisema-alueen arvoa nostavat vienankarjalaisesta kulttuurista kertovien piirteiden ohella ympäröivien metsämaiden eränkäyntihistoria sekä alueella säilyneet vanhat kalamajat.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 4 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Kainuun vienalaiskylät

Luonnonsuojelulain mukaiset maisema-alueet (maisemanhoitoalueet): Suomussalmen vienalaiskylien maisema-alue (maakunnallinen)

ESA Erityiset suojelualueet: Murhisalon luonnonsuojelualue (Kalevalapuisto)

SSA Soidensuojelualueet: Lososuon–Saarijärven soidensuojelualue

AMO Vanhojen metsien suojeluohjelma: Murhisalo

SSO Soidensuojeluohjelma: Kuivasuon–Lososuon ojitusrauhoitusalue

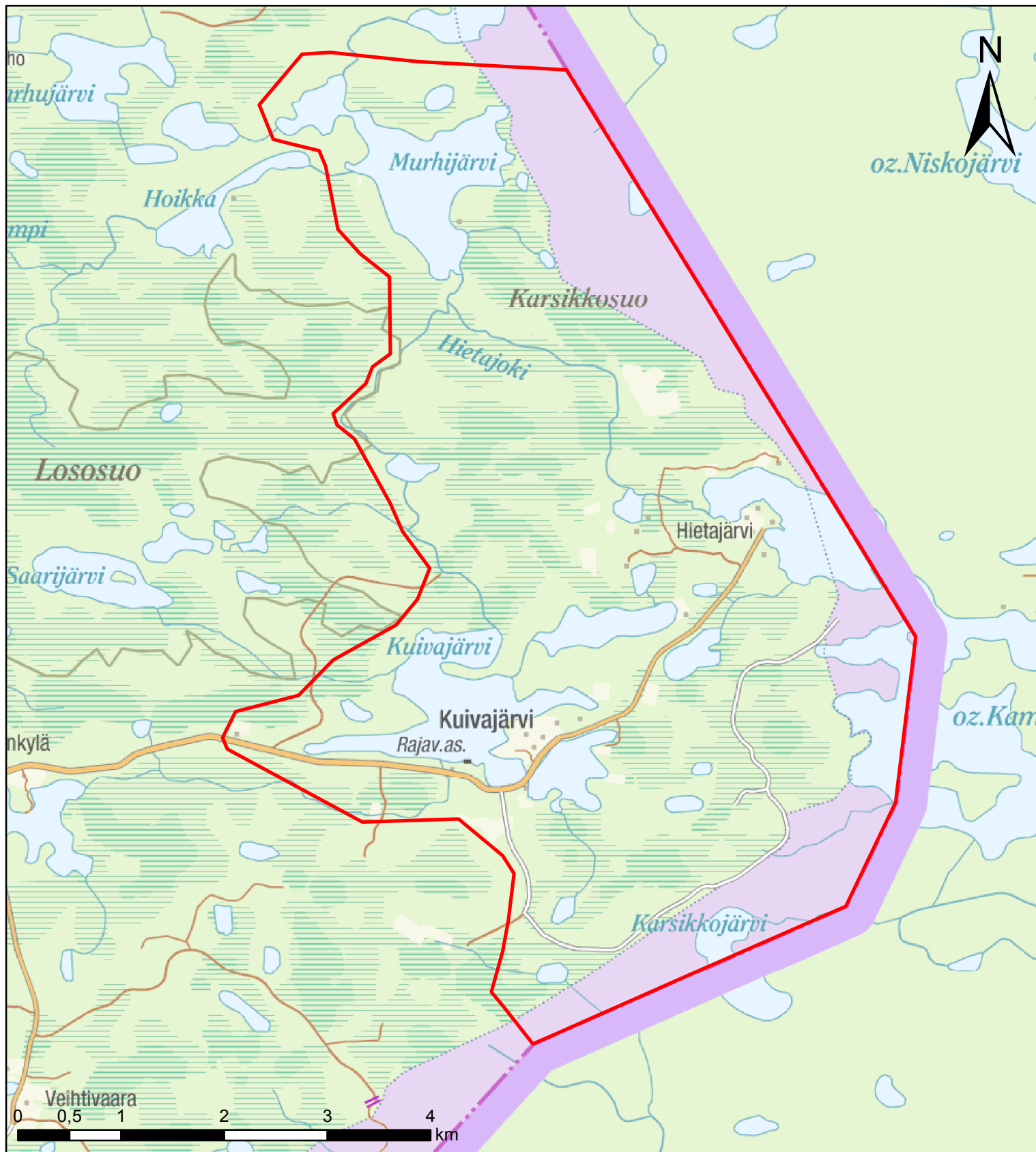
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Murhisalo

Tiedot haettu 26.5.2015

Suomussalmen vienalaiskylien kulttuuri- ja eränkäyntimaisemat

Kunta: Suomussalmi

Maakunta: Kainuu

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015